

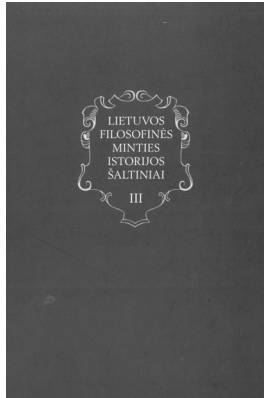

Ramūnas ČIČELIS

Lietuvos filosofinės minties renesanso panorama

Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai. T. III. Filosofija išeivijoje 1945–2000. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011.

Lietuvos kultūros tyrimų institutas 2012 metais išleido unikalų trečią *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltinių* tomą – „Filosofija išeivijoje“. Pirmasis šio enciklopedinio leidinio tomas, pasirodęs dar sovietiniais laikais (1980 m.), buvo skirtas feodalizmo Lietuvos filosofijos istorijai, o valstybei atgavus Nepriklausomybę, 1991-aisiais, buvo publikuotas antrasis sąvado tomas *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai XIX a. vidury – 1940 m.* Kaip trečio tomo įvade teigia redakcinės kolegijos narys dr. Dalius Viiliūnas, *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltinių* rengimo peripetijos labai spalvingos – nuo beveik po grindinio darbo okupacijos metais iki ilgai laukto ir laisvo išeivijos filosofijos palikimo sugrįžimo į Lietuvą. Iki šiol pasirodžiusių leidinio tomų rengimo darbai sąlygiškai galėtų būti pavadinti mūsų šalies mokslo raidos metafora: iškilusios kliūtys ir istorijos diktuoti

uždaviniai rodo bendrąją mokslo situaciją ir raidą Lietuvoje per pastaruosius keturis dešimtmečius.

Tomo *Filosofija išeivijoje* sudarymo tvarka beveik nesiskiria nuo ankstesnių knygų rengimo principų: kruopščiai atrinktų filosofų biografijos ir darbų anotacijos išdėstytos abėcėlės tvarka. Į išeivijos filosofinės minties istorijos šaltinius pateko ir mažai Lietuvos mokslininkams pažįstamų autorių bei jų veikalų. Leidinio sudarytojai specialiai nediferencijavo autorių pagal svarbą – atvirkščiai, mažai žinomų autorių darbų anotacijoms skirta daugiau vietos, nes jaustas ypatingas poreikis supažindinti su jų įnašu į Lietuvos filosofijos raidą.

Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltinių sudarytojams ir redakcinei kolegijai teko spręsti keblų klausimą: ar įtraukti į sąvadą ne lietuvių kalba rašytas filosofijos knygas ir straipsnius? Kitaip sakant, problema susijusi

su tapatybės apibrėžimu. Pasirinktas sprendimas įtraukti ir užsienio kalbomis rašytus veikalus yra modernus ir atspindintis Antrosios emigracijos bangos bei šiandienės emigracijos situaciją. Filosofinės minties istorijos šaltiniuose yra net ir tų autorių, kurie tėra lietuvių kilmės. Esminis lietuviškumo kriterijus – gyvi ir nuoseklūs ryšiai su Tėvyne. Toks atrankos principas universalus, nes atitinka pokario realijas (lietuviškumo rodiklis buvo dalyvavimas tautos gyvenime) ir šiandienos problemas (orientuojamasi į tuos autorius, kurie neišsižadėjo savo šaknų). Apibendrinant tokią poziciją galima apibūdinti teiginiu: kol bus gyva lietuvių mintis, tol tauta neišnyks.

Antrosios bangos emigrantų veikalai nuo pastarojo dešimtmečio knygų ir straipsnių skiriasi tuo, kad pirmieji iš pradžių dažniausiai pasirodydavo kultūrinėje lietuvių egzodo spaudoje, o šiandienos straipsniai bei knygos beveik visada iškart atsiduria Vakarų universitetų moksliniuose žurnaluose arba išleidžiami kaip atskiros knygos ar straipsnių rinkiniai.

Visų *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltinių* trečio tomo autorių veikalų anotacijos taiklios ir tikslios, atskleidžiančios filosofinės minties raidos tendencijas ir egzilio perspektyvas. Itin daug dėmesio leidinio sudarytojai skyrė tiems išeivijos filosofų tekstams, kurie pirmojo publikavimo laiku sukėlė gyviausią atsaką, įskėlė diskusiją ar polemiką. Vis dėlto, kaip pabrėžia leidinio redakcinė kolegija, *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniuose* vengiama vertinti mąstytojų teiginių ar koncepcijų moksliskumą – tai paliekama ateities tyrimams. Ši sąlyga bene geriausiai atskleidžia leidinio funkciją šiandienos Lietuvos ir išeivijos filosofijos moksle – tapti susistemintos informacijos šaltiniu, leidžiančiu toliau gilintis, detalizuoti ir aktualizuoti išeivijos filosofų palikimą.

Kaip teigia leidinio redakcinė kolegija, lietuvių išeivijos filosofijos renesanso fenomeno nebūtų įvykę, jei ne dinamiška ir vakarietiška

Lietuvos mokslo raida tarpukariu. Bet istorija susiklostė taip, kad tarp lietuvių išeivijos filosofų buvo nedaug šios srities profesionalų. Jų būta įvairiausių specialybių: rašytojų, gydytojų, politikų, istorikų ir kt. Lietuvių išeivijos filosofijos tekstus 1945–1990 m. rašė daugiausiai pokario DP kartos atstovai. Ryškiausi iš jų: Juozas Girnius, Antanas Maceina, Algirdas Julius Greimas, Vytautas Kavolis ir Algis Mickūnas. Jie – ir produktyviausi autoriai. J. Girniaus ir A. Maceinos filosofinis mąstymas buvo katalikiškos krypties, juos daugiausiai domino kultūros filosofijos problemos, gvildenamos egzistencializmo filosofijos kontekste. V. Kavolis ir A. Mickūnas – liberaliosios minties atstovai. V. Kavolio tyrimai ir dabar šiuolaikiškai tarpdalykiniai, dominuoja kultūros sociologijos ir istorijos problematika. A. Mickūno indėlis ryškiausias į fenomenologinę filosofiją ir Europos filosofijos istorijos tyrimus. *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltinių* trečias tomas atskleidžia savotišką lietuvių išeivijos kultūros žemėlapi su prieštaravimais ir sąsajomis tarp įvairių krypčių autorių. A. J. Greimas įsikūręs kiek atokiau nuo amerikietiškosios lietuvių filosofijos: jis – struktūralizmo teoretikas, nepametęs bendrojo lietuvių kultūros pulso emigracijoje, todėl parašęs šimtus kultūros kritikos, kultūrologijos straipsnių. Kaip pažymi *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltinių* trečio tomo redaktoriai, šių penkių lietuvių filosofų palikimo šaltinius būtų galima leisti kaip atskirus tomus, todėl aptariamame leidinyje pateikiamos tik reikšmingiausių darbų anotacijos.

Filosofinės minties lietuvių išeivijoje šaltiniai rodo bendrąją autorių tendenciją – siekti analizuoti sovietinę sistemą, ideologiją ir okupuotos Lietuvos situaciją, nelaisvo žmogaus mąstymą. Nepasiduota siauro nacionalizmo kraštutinumui. Pati pokario ir XX a. antrosios pusės istorinė situacija provokavo du prieštarungus, sudėtingus uždavinius – vaduotis iš okupacijos ir išlikti globalizaci-

jos akivaizdoje. Filosofinės minties šaltiniai byloja, kad lietuvių išeivių filosofija nebuvo anachronizmas Vakarų filosofijos kontekste, plėtėsi ir augo vakarietiška kryptimi. Mūsų mąstytojai sprendė tas pačias problemas, ieškojo atsakymų į tuos klausimus, kurie rūpėjo ir daugeliui jų kolegų, gimusių ir įgijusių išsilavinimą Vakaruose. Išeiviai, skirtingai nei dominuojančiai sovietinės Lietuvos filosofijos mokyklai priklausę filosofai, galėjo laisvai rašyti ir publikuoti tuos tekstus, kurie turėjo tiesioginių sąsajų su Tėvynės likimu filosofinės problematikos šviesoje.

Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, filosofinė išeivijos mintis, kaip ir literatūra bei kiti menai, neišvengiamai turi rasti vietą mūsų dienų moksle ir kultūroje. Deja, daugelio egzodo filosofų veikalų tyrinėjimo būklė nedžiugina. Kaip rodo į „Filosofiją išeivijoje“ įtrauktų autorių biografijos ir darbų anotacijos, dabarties Lietuvos mokslas ir išeivija

galėtų ir turėtų daug išmokti iš egzodo filosofijos, kultūros istorijos. *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltinių* trečiame tome netiesiogiai iškelti klausimai apie dabartinės migracijos išsisklaidymą, išvykstančio žmogaus pasimetimą ir laukiančių iššūkių nesuvokimą. Situacijos universalios ir jau buvusios praeityje – sprendimai „atradinėjami“ iš naujo.

Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltinių trečio tomo redaktoriai turėjo apsispręsti dėl esminio klausimo: kas yra ir kas nėra filosofija? Aišku viena – filosofijos sričiai redaktoriai priskyrė tuos tekstus, kuriuose conceptualiai aptariamoms universalios ir dažnai skaudžios lietuvių išeiviams problemos. Lietuvių egzodo filosofijos autorių refleksyvumo būta maksimalaus ir maksimalistinio. Šaltiniai aiškiai byloja, kad minėtas laikotarpis – Lietuvos filosofijos renesansas.